

KOMMUNISMENS SVARTA BOK JA "VASEMMISTOVAARAN" VARJO RUOTSISSA

Ville Okkonen

VTT, tutkijatohtori, Turun yliopisto

Keväällä 2021 Ruotsin oikeistolehdistä aktivoituttiin, kun pääministeri Stefan Löfven (sd.) kommentoi julkisuuteen, että Vasemmistopuolueen (Vänsterpartiet) edeltäjä, Vasemmistopuolue-Kommunistit (Vänsterpartiet-Kommunisterna) oli 1970-luvulla tukenut demokratiaa. Maltillisen kokoomuksen (Moderata samlingspartiet) puheenjohtaja Ulf Kristersson piti lausumaa hiuksia nostattavana ja historiattomana. Ruotsidemokraattien puheenjohtaja Jimmie Åkesson puolestaan vaati pääministeriä pyytämään anteeksi.¹ Maltillisen kokoomuksen entinen europarlamentaarikko Gunnar Hökmark jopa epäili, ettei Löfven enää kyennyt erottamaan diktatuuria ja demokratiaa.² Hyödyntääkö Ruotsin oikeisto politiikassaan tietynlaista, sisällöltään kiistanalaista kommunismikäsitettä ja voidaanko tähän kysymykseen vastata historiantutkimuksen keinoin?

Tämä artikkeli etsii nykyhetken kommunismipuheisiin selityksiä tarkastelemalla Ranskassa vuonna 1997 ilmestyneen *Le Livre noir du communisme: Crimes, terreur, répression* -teoksen ruotsinnoksen (*Kommunismens svarta bok*, 1999) herättämää keskustelua Ruotsissa ja sen jatkokomentointia valtiollisen, historiatietoisuutta edistävän Forum för levande historia -valtionviraston ympärillä. Vaikka

reaalisosialismin romahtamisesta on kulunut 30 vuotta eikä Euroopan poliittisella kartalla ole voimakkaita kommunistisia puolueita, kommunismista ja sen jälkivaikutuksista keskustellaan yhä intohimoisesti. Syksyllä 2019 Tukholman lääniin kuuluvan Järfällan kunnanvaltuuston kokouksalista poistettiin – Maltillisen kokoomuksen aloitteesta – työväenliikkeen historiaa käsittelevä, kunnan vuonna 1981 hankkima kuvataideteos, jossa detaljina on Karl Marxin *Pääoma*. Sen väitettiin edustavan ”antidemokraattisia arvoja”. Ruotsin TV 4:n Nyhetsmorgon puolestaan latasi syksyllä 2018, juuri eduskuntavaalien alla YouTube-palveluun kirjailija Magnus Utvikin haastattelun saatteella, joka rinnasti kommunismin ja natsismin sekä yhdisti Vasemmistopuolueen kommunismiin: ”Man talar ofta om Sverige-demokraternas nazistiska rötter – men sällan om Vänsterpartiets kommunistiska historia”. Kun Maltillisen kokoomuksen nuorisojärjestön edustaja muistutti keväällä 2019, että Vasemmistopuolueen äänestäminen palveli ryhmää, joka aiemmin sai rahaa Neuvostoliitosta,³ Utvik kommentoi vieläkin ytimekkäämmin ja pyysi puolueen äänestämistä harkitsevia muistamaan kommunismin uhreja.⁴

Utvikin viittausta kommunismin uhreihin voidaan pitää leimaavana ja spontaanina siksi,

1 SVT, 31.3.2021, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/lofven-kritiseras-efter-vpk-uttalande-harresande>.

2 Expressen, 31.3.2021, <https://www.expressen.se/debatt/lofven-ser-inte-skillnad-pa-demokrati-och-diktatur/>.

3 Expressen, 16.1.2019, <https://www.expressen.se/debatt/ni-ger-inflytande-till-partiet-som-fick-pengar-av-sovjet/>.

4 Expressen, 23.5.2019, <https://www.expressen.se/debatt/tank-pa-kommunismens-offer-innan-du-rostar-pa-v/>.

Kommunismen musta kirja on paljon keskustelua herättänyt teos. Se on käännetty lukuisille kielille, muun muassa suomeksi ja ruotsiksi.
Kuva: Jimi Reittu.

että kannanoton fokus oli ennen kaikkea nykypäivän Ruotsissa – siinä, mitä johtopäätöksiä väitetyistä historiasta tulisi vetää. Hän myös korosti, että Vasemmistopuolueen ohjelmassa mainitut suuret ja perustavanlaatuiset yhteiskunnalliset muutokset (”Stora och djupa grundläggande samhällsförändringar”) tarkoittivat kommunismia.⁵ Ruotsin elinkeinoelämän Timbro-ajatushautomon verkkosivuilla kirjoitettiin samansuuntaisesti, ettei Vasemmistopuolue ollut tehnyt pesäeroa kommunismiin, koska puoluejohtaja Jonas

Sjösted esiintyi antikapitalistina.⁶ Kun Ruotsin Vasemmistopuolueen varapuheenjohtajaksi keväällä 2021 nousi vuonna 1981 syntynyt kansanedustaja Ida Gabrielson, Timbro-verkkosivuilla nostettiin esille tämän mahdolliset kommunismisympatiat.⁷ Edelliset kannanotot pakottavat kysymään, viitataanko kommunismilla nykyään jopa sellaiseen politiikkaan, joka 1980-luvun alkuun asti oli valtavirtaa Euroopan sosialidemokraattisissa puolueissa? Tämän artikkelin lähtökohtana on, että vastaus edellä mainittuun, siis konservatiiviseen

5 *Expressen*, 22.2.2021, <https://www.expressen.se/debatt/vansterpartiet-kampar-fortfarande-for-kommunismen/>.

6 Catarina Kärkkäinen, ”Vänsterpartiet gjorde aldrig upp med kommunismens ide,” *Timbro*, 2.3.2021, <https://timbro.se/smedjan/vansterpartiet-gjorde-aldrig-upp-med-kommunismens-ide/>.

7 Kärkkäinen, ”Vänsterpartiet gjorde.”

kommunismien historiapolitiikkaan, avautuu tunnistamalla pidempiaikaisen keskustelun pääjuonteet. Herkulliseksi teeman tekee se, että konservatiiveja inspiroinut *Kommunismien mustan kirjan* johdanto- ja loppuluvun kirjoittaja Stéphane Courtois puolusti demokraattista sosialismia ja Karl Marxia. Hänelle perustavanlaatuiset mutta demokraattisesti toteutetut yhteiskunnalliset uudistukset eivät lähtökohtaisesti olleet tuomittavaa kommunismia.

Tutkimukset antikommunismien historiasta muistuttavat, että kommunisminvastaisuus on kytkeytynyt usein muiden poliittisten pyrkimysten legitimoimiseen. Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, mitä mustan kirjan vastaanotto pyrki edistämään, ja sitä, oliko keskustelu yleensäkin konsistenttia teoksen sisältöön nähden. Kysymyksenasettelua on inspiroinut hypoteesi siitä, että oikeistolaiset pyrkivät tuomitsemaan kirjan avulla vasemmistoaatteita yleisesti. Virikkeitä hypoteesille on viimeksi tarjonnut Thomas Piketty, jonka mukaan reaaliosialismin epäonnistumista on käytetty laajemminkin sosialismi-käsitteen kompromettoimiseen.⁸ Lähtökohdan koettelemiseksi artikkeliin on kerätty mustan kirjan herättämää keskustelua Ruotsin kansalliskirjaston (Kungliga biblioteket) digitoituista sanomalehtikokoelmista ja tehty hakuja tähän aineistoon kirjan nimellä. Alustavat tulokset ovat inspiroineet myös seuraamaan myöhempää, lähinnä Forum för levande historian ympärillä 2000-luvulla jatkunutta keskustelua kommunismista. Lopuksi ruotsalaista keskustelua

verrataan epiloginomaisesti suomalaiseen, *Kommunismien mustan kirjan* suomennoksen (2001) vastaanottoon, jota on hahmoteltu Kansalliskirjaston digitoituista kokoelmista ja *Helsingin Sanomien* digiarkistosta.

Tutkimuskirjallisuudesta tunnetaan, että läntinen kommunismikuva muuttui 1980-luvun alussa Margaret Thatcherin, Ronald Reaganin ja Helmut Kohlin vaalivoittojen viitoittamana. Kapitalismin vaihtoehdosta tai sparraajasta alkoi tarinallistua ”liberaalin demokratian” selättämä ideologia,⁹ ja prosessia popularisoitiin inhimillisen vapautumisen kertomuksella.¹⁰ Kommunismien historiapolitiikka on ollut myös osa Euroopan Unionin laajentumista, jossa fokus on ollut kommunismien ulosselittämisessä eurooppalaisesta, liberaalin demokratian riemukulusta.¹¹ Tätä historiapolitiikkaa on myös kutsuttu totalitarismin vastaisen kollektiivisen muistin eurooppalaistamiseksi.¹² Mustan kirjan herättämä keskustelu jälkivaikutuksineen avaa näkökulman tämän historiapolitiikan ruotsalaiseen varianttiin.

Merkittävä osa mustaa kirjaa koskevasta keskustelusta kajosi aatehistoriallisen tutkimuksen luonteeseen: aatteiden vaikutusten osoittamiseen. Aatehistorian piirissä on korostettu sitä, että yhteiskuntatodellisuudella on ratkaiseva merkitys oppien omaksumisessa ja käytössä – mukaan lukien niiden käyttö vallan välineinä.¹³ Tästä syystä on perusteltua varoa sortumasta siihen, mistä Quentin Skinner on käyttänyt käsitettä ”the mythology of doctrines”: aatteiden rekonstruointiin ikään kuin

8 Thomas Piketty, *Capital and Ideology* (Cambridge: Harvard University Press, 2019), 970.

9 Nikolay Koposov, *Memory Laws, Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia* (New York: Cambridge University Press, 2018), 53–54.

10 Koposov, *Memory Laws*, 57.

11 Mate Zombory, “The birth of the memory of Communism: Memorial museums in Europe,” *The Journal of Nationalism and Ethnicity* 45, no. 6 (2017).

12 Zoltan Dujisin, “A History of post-communist remembrance: From memory politics to the emergence of a field of anticommunism,” *Theory and Society* 50 (2021).

13 Quentin Skinner, *Visions of Politics*, vol.1, *Regarding Method* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 57–58.

ehyiksi opeiksi, jollaisina ne eivät kuitenkaan ole olleet osa aikalaisten yhteiskuntatodellisuutta.¹⁴ Kuten tässä artikkelissa myöhemmin osoitetaan, mustan kirjan keskusteluissa konservatiiviset skribentit määrittivät kommunismin aatteen ”ydinsäällön” julmuuksien selittäjäksi. Konservatismilla viitataan tässä artikkelissa pääasiassa maltillisen oikeistopuolueen sekä *Svenska Dagbladetin* näkemyksiin.

Kiista kommunismin olemuksesta

Musta kirja syntetisoi tutkimusta ja räväkämpää analyysia kommunististen regiimien julmuuksista. Kommunististen regiimien toimintaan otti etäisyyttä erityisesti kirjahankkeen johtaja, ranskalainen historian professori Stéphane Courtois. Hän otti esseistisesti ja poleemisesti kantaa laajoihin moraalifilosofiisiin kysymyksiin *toteutuneesta* kommunismista. Keskustelun rintamalinjat muodostuivat jo kirjoittajajoukon sisällä, kun Neuvostoliiton ja Aasian osioiden kirjoittajat Nicholas Werth ja Jean-Louis Margolin sanoutuivat irti Courtois’n jyrkimmistä väitteistä. Tämä kiista oli puhjennut jo ennen kirjan ilmestymistä, kun Courtois olisi halunnut kirjan nimeksi ”Le livre des crimes communistes” (kommunististen rikosten kirja), jolloin Werth ja Margolin uhkasivat vetää artikkelinsa pois.¹⁵

Oliko kirjoittajien kiista pelkkää semantiikkaa vai johtuiko se tieteellisten periaatteiden ja esseistisemmän tyylin törmäyksestä – siitä, että Werth ja Margolin pitäytyivät deskriptiivisessä analyysissa ja Courtois taas ’filosofoi’? Courtois esitti, että kommunismi, sellaisena kuin se oli syntynyt ensimmäisen maailmansodan ja Lokakuun vallankumouksen vaiku-

tuksesta, piti sisällään rikollisen *ulottuvuuden*. Kirjoittajat olivat kuitenkin erimielisiä siitä, kuinka oleellisesti tämä rikollinen ulottuvuus määritti toteutunutta kommunismia. Ruotsalaisen sanomalehtiaineiston pohjalta voidaan katsoa, missä määrin konservatiiviset keskustelijat pitäytyivät tässä kysymyksessä – vai olkoivatko johdantoluvun esseistiset pohdinnat elää omaa elämäänsä.

Mustan kirjan julkaisu osui ajankohtaan, jolloin kylmäksi sodaksi kutsuttu aika oli päättynyt ja reaaliosialismina tunnettu ilmiö kadonnut Euroopan poliittiselta kartalta. Courtois näyttäisi olleen tietoinen kirjan tarjoamista oikeistopoliittisista houkutuksista ja perustelikin kommunismin kovaa ja avointa kritiikkiä sillä, ettei asia jäisi laita-oikeistolle.¹⁶ Oikeistopoliitikko Jean-Marie Le Pen tarttui mahdollisuuteen ja vaati kirjan inspiroimana uutta, vasemmistoon kohdistettua puhdistusta.¹⁷ Tältäkin pohjalta on tutkimuksellisesti herkullista katsoa, käytettiinkö kirjaa osana vasemmistonvastaista revanssia, eli pyrittiinkö kirjalla haastamaan se yhteiskuntajärjestelmä, joka oli lujittunut vasemmiston joukkokannatuksen kaudella, jolloin Neuvostoliiton ja sosialismin pelko olivat taivutelleet oikeistoa korkeampien veroasteiden ja julkisvallan interventtion kannalle. Hyödyntävätkö konservatiivit siten kommunismikuvaansa vanhan, vasemmistokautta edeltäneen yhteiskuntajärjestyksen palauttamisessa? Thomas Piketty on katsonut, että reaaliosialismin romahtaminen nostatti kapitalistisissa maissa uudelleen proprietarismin eli yksityisen omistusoikeuden pyhyttä korostavan politiikan, joka hyödynsi tällä kertaa Neuvostoliiton

14 Skinner, *Visions of Politics*, 59.

15 Jukka Paastela, ”Kommunismin musta kirja: Historioitsijakiista a la francaise,” *Historiallinen Aikakauskirja* 96, no. 4 (1998).

16 Stéphane Courtois, ”Kommunismin rikokset,” teoksessa *Kommunismin musta kirja: Rikokset, terrori, sorto* (WSOY, 2003), 50.

17 Arne Ruth, ”Förord: Historiens skiljepunkter,” teoksessa *Kommunismens svarta bok* (Stockholm: Bokförlaget DN, 1999), 10.

epäonnistumista taloudellisen tasa-arvon kritisoimisessa.¹⁸

Niin Ranskassa kuin Ruotsissakin musta kirja kytkettiin heti ilmestyttyään poliittiseen valtakamppailuun: vasemmiston yhteistyön torjumiseen. Ranskassa laitavasemmisto osallistui sosialisti Lionel Jospinin hallitukseen, ja kun musta kirja ilmestyi, Union pour la démocratie et le développement -konfederation edustajat vaativat Ranskan parlamentin alahuoneessa Jospinilta vastausta siihen, miksi kommunistit istuvat hallituksessa. Jospinin vastaus järkytti osaa oikeistoa; hänelle kommunismi merkitsi muutakin kuin Gulagia ja stalinismia, nimittäin vuoden 1936 kansanrintamahenkeä, natsikauden vastarintaliikettä sekä vuosina 1945 ja 1981 toteutuneita kansanrintamahallituksia. Reaktiot Jospinin kannottoon muistuttivat Stefan Löfvenin kevään 2021 ”hiuksia nostattavaa” kannanottoa siitä, ettei Vasemmistopuolueen historia ollut epädemokraattinen. Laitavasemmisto oli Ranskassa ja Ruotsissa valtiollisesti vahvoilla, kun kirja ilmestyi. Kun Ruotsin Vasemmistopuolue oli vuoden 1991 valtiopäivävaaleissa kärsinyt vuoden 1945 jälkeisen historiansa heikoimman tuloksen (4,51 prosenttia äänistä), sen kannatus nousi vuoden 1998 vaaleissa lähes 12 prosenttiin.

Pikemminkin erään aikakauden jatkumosta kuin päätöksestä kertoi se, että toukokuussa 1990 Vasemmistopuolue-Kommunistit jatkoi pelkkänä Vasemmistopuolueena. Nimenmuutokseen johtanut kehitys oli alkanut jo 1960-luvulla, minkä lisäksi puolueessa tiedettiin, että historiallista kiinnittymistä kommunismiin hyödynnettäisiin sitä vastaan.¹⁹ Puolue asettikin vuonna 1991 ulkopuolisten mutta silti vasemmistolaisina tunnettujen his-

toriantutkijoiden ryhmän selvittämään ja dokumentoimaan puoluesuhteita reaalisosialistiin maihin. Tuloksena ilmestyi vuonna 1992 *Lik i garderoben: En rapport om SKP/VPK:s internationella förbindelser*, jonka alussa oli systemaattinen katsaus kommunismia käsittelevään ruotsalaiseen kirjallisuuteen. Yllättävänä pidettiin sitä, että puolue oli pienuudestaan huolimatta herättänyt valtavaa kiinnostusta, joka ilmeni niin vasemmistolaisessa puoluekirjallisuudessa, poliittisten vastustajien kirjoittelussa kuin historian tutkimuksessa.²⁰ Aiemmassa tutkimuksessa on varovasti arvioitu, ettei puolueen uudistuminen ole vienyt intoa leimaavalta historiapolitiikalta.²¹

Ruotsalainen keskustelu kommunismista

Ruotsissa musta kirja antoi syykkeitä kritisoida vasemmiston yhteistyötä, mikä ei sinällään ollut uutta, sillä tällainen kritiikki oli kuulunut oikeistoporvarilliseen politiikkaan työväenliikkeen hajaannuksesta lähtien. Olof Palmen nousu sosialidemokraattien puheenjohtajaksi ja pääministeriksi 1960-luvun lopulla viritti oikeistossa huolta sosialismista ja lopulta ”neuvostovaikutuksesta”. Reaalisosialismin romahtaminen loi houkutuksia tarkastella lähihistoriaa sankarillisena sosialismin ja kommunismin torjumisena. Uutta, vasemmiston menneisyyttä ruotivaa kirjallisuutta edustivat Kansanpuolueen entisen puheenjohtajan Per Ahlmarkin teos *Vänstern och tyranniet: Det galna kvartsseklet* (1994) sekä sosialidemokratiksi itsensä ilmoittaneen Staffan Skottin teokset *Liken i garderoben: Vänsterpartiets (Sveriges kommunistiska parti) förflutna 1917–1989* (1991) ja *Aldrig mer! En bok om kommunismens folkmord och brott mot mänskligheten*

18 Piketty, *Capital and Ideology*, 1, 37, 415, 417.

19 Petter Bergner, *Med historien som motståndare: SKP/VPK/V och det kommunistiska arvet* (Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2013), 9.

20 Lars-Arne Nordborg, *Lik i garderoben: En rapport om SKP/VPKs internationella förbindelser* (Stockholm: Vänsterpartiet, 1996), 2–3.

21 Bergner, *Med historien som*, 294, 301, 328.

(1999). Maria Schottenius luonnehti *Expressenissä* 16. kesäkuuta 1994, että Ahlmarkin kirja oli käynnistänyt valtavan keskustelun vasemmiston syyllisyydestä. Hänen mukaansa oli ilmeistä, että lokaamispyrkimys kohdistettiin myös liberaaleihin. Ahlmark pyrki osoittamaan, että huomattava osa vasemmistolaista ja liberaalia intelligentsijaa oli ”myötäillyt” neuvostokommunismia. Pääsyyllisiksi nousivat esimerkiksi kirjallisuudentutkija, *Dagens Nyheterin* päätoimittajana vuosina 1960–1975 vaikuttanut Olof Lagercrantz ja menestyskirjailija, sosialisti P. O. Enquist.

Enquist vastasi *Expressenissä* 16. maaliskuuta 1994 ja katsoi Ahlmarkin pyrkivän mustamaalaamaan vallitsevan oikeistopolitiikan kriitikoita erikoislaatuisten siteeraustensa avulla (”med hjälp av kurios citatteknik”). Hänen mukaansa tarkoituksena oli viedä huomiota siltä, että meneillään oli toisen maailmansodan jälkeisen ajan kiihkein poliittinen kamppailu, ”systemskiftet”, jossa yksityistäminen haastoi vakiintuneen hyvinvointimallin. Konservatiivien näkemykset Ahlmarkin teoksesta ilmenivät Åke Ortmarkin kirjoituksen otsikosta *Svenska Dagbladetissa* maaliskuun 3. päivänä 1994: ”Stort intellektuellt rensingsarbete”. Kirjoitus lähti siitä, että vasemmiston valtakausi on ollut oikeistolle raskas, koska pärjätäkseen oikeiston oli täytynyt mielistellä vasemmistoa (”då och då sända insmickrande leenden vänsterut”). Ahlmarkin kirjan nihkeä vastaanotto perustui Ortmarkin mukaan politiikoimiseen, jonka lehtien omistajat kansalaisrohkeuden puutteessa sallivat. Koska toimittajat sympatisoivat vasemmistoa, tarvittiin keinoja vasemmiston vaikutuksen patoamiseksi (”ett regelsystem och/eller ett ägarinflytande som kan motverka den politiska snedvridningen”). Ortmark peräänkuulutti päättäjii huomioimaan, että lehdet olivat liian politisoituneita. Neutraalius oli hänen mukaansa haaste vallitsevissa vasemmistolaisissa olosuhteissa (”en

utmaning i det röda eller rosa klimatet”). Samoin Kay Glans katsoi *Svenska Dagbladetissa* 15. huhtikuuta 1994, ettei *Dagens Nyheter* halunnut reilua keskustelua. Syyllinenkin löytyi, vapaamielinen kulttuuritoimituksen esimies Arne Ruth, joka myöhemmin kirjoitti mustan kirjan ruotsinnokseen konservatiivien paheksuman johdannon. Glansin mukaan Ruth ei halunnut käsitellä lehdensä rämettyneisyyttä.

Keskustelu ”vasemmiston vastuusta” kohdistui oleellisesti niihin, jotka eivät olleet tuominneet kommunismia samoista lähtökohdista tai yhtä selkeästi kuin konservatiivit. Kun toimittaja Lennart Berntson arvioi 15. huhtikuuta 1999 Staffan Skottin *Aldrig mer* -kirjan *Svenska Dagbladetissa*, hän muistutti *Dagens Nyheterin* julkaisseen kymmenen vuotta aiemmin kampanjankaltaisen kritiikin niitä kohtaan, jotka kirjoittivat kommunismin julmuuksista. Pysyvänä piirteenä konservatiivien historiapolitiikassa näyttäisi olevan se Berntsoninkin jakama väite, että Ruotsissa ymmärrettiin kommunismia, kun taas natsismi tuomittiin, vaikka molemmat olisi pitänyt tuomita:

Ändå framstår kommunismen, också i många liberala ögon, som mindre belastad än nazismen. Och fortfarande möts det vänsterrevolutionära våldet med större förståelse än det högerrevolutionära.

On kuitenkin vaikea nähdä, että Vasemmistopuolue olisi ollut jotenkin haluton käsittelemään kommunismin historiaa. Myös Skott kutsuttiin puolueen syksyllä 1999 järjestämään historiaseminaariin puhumaan.²²

Kun mustan kirjan ruotsinnos ilmestyi, konservatiivit olivat jo hyökkäyasemissa – sekä Neuvostoliiton romahtamisen aiheuttaman innostuksen että vanhojen peruslähtökohtiensa vuoksi. Aihetta offensiiville tarjosi myös Vasemmistopuolueen nuorisojärjestöä johtanut Jenny Lindahl, joka lausui Ruotsin yleisradiossa syksyllä 1998, että V. I. Leninistä

22 Bergner, *Med historien som*, 339.

yrityttiin hysteerisesti tehdä yhtä historian suurimmista joukkomurhaajista (”som en av historiens värsta massmördare”). Kommentti sai massiivisen huomion porvarillisessa julkisuudessa.²³ Maltillista kokoomuspuoluetta johtaneen Carl Bildtin mukaan oli ristiriitaisista, että vasemmistolaiset ymmärsivät Leniniä, mutta tuomitsivat Adolf Hitlerin. Bildtin mukaan vastaavaan ajatteluun törmäsi sosialidemokraattisessa nuorisoliikkeessä.²⁴ Uppsalan yliopiston historian professori Kristian Gerner katsoi, että julkisuudessa moitittiin vain uusnatseja eikä näiden ”poliittisia kaksoisia”, ”uuskommunisteja”, jotka olivat valtiollisesti vahvempia ja yhteiskunnallisesti tärkeissä asemissa.²⁵ Niin Bildt kuin Gernerkin vetosivat siihen, että puhumattomuus kommunismin rikoksista palveli vasemmistoa. Tämä näkökulma kristallisoitui *Svenska Dagbladetissa* 25. kesäkuuta 1999 julkaistun kolumnin otsikossa: ”Okunnighet ger makt åt vänstern”. Kirjoituksen mukaan oli sietämätöntä, että Karl Marxin ja V. I. Leninin ajatuksia saatettiin pitää huomionarvoisina. Tärkein viesti kiteytyi kuitenkin raflaavaksi tarkoitetussa huomiossa siitä, että sosialidemokraattien hallitusvalta Ruotsissa nojasi entisten kommunistien tukeen.

Tähänastisessa tutkimuksessa on havaittu, ettei Vasemmistopuolueen aloitteellisuus historiansa käsittelemiseksi ole vähentänyt päinvastaisten väitteiden esiintymistä.²⁶ Puolueeseen kohdistetusta historiapolitiikasta väitellyt Petter Bergner on korostanut, että musta kirja auttoi oikeistolaisia ikään kuin tieteellistämään näkemyksiään.²⁷ Huomiota on tarkennettava sillä, että oikeistolainen reseptio nojasi Courtois’n johdantoluvun erinäisiin esseistisiin kohtiin – ei edes hänen loppupää-

telmiinsä. Lisäksi konservatiivisessa *Svenska Dagbladetissa* annettiin ymmärtää, etteivät kommunismia ”myötäilleet” voineet esiintyä uskottavasti demokratian kannattajina, eivät ainakaan ilman kunnollista ja avointa itsekritiikkiä. Kun Södertörnin korkeakoulun tutkijat yhdessä Vasemmistopuolueen poliitikkojen kanssa järjestivät seminaarin mustasta kirjasta, toimittaja Peter Luthersson arvosteli kesäkuun 15. päivänä 1999 *Svenska Dagbladetissa*, että kaksi puhujaa tunnettiin antikommunismista vastustajina. On viitteitä siitä, että konservatiivisissa kannanotoissa musta kirja oli lopultakin toissijaisessa, välineellisessä roolissa. Sillä oli merkitystä ”antikommunistisen symbolisen pääoman”²⁸ vahvistamisessa eli kommunismia koskevien väitteiden legitimitetin rajaamisessa. Asenteet tulivat kauempaa historiasta, mutta mustan kirjan avulla niitä pyrittiin tekemään vastaansanomattomiksi.

Porvarilliset kirjoittajat eivät vastaanottaneet mustaa kirjaa yksiaanisesti, mistä kertoi jo *Dagens Nyheterin* entisen päätoimittajan, kulttuuriskribentti Arne Ruthin kirjoittaman esipuheen herättämä arvostelu konservatiivisissa piireissä. Konservatiiviset kirjoittajat näyttäisivät edelleenkin pitävän sitä jonkinlaisena esimerkkinä älyllisestä epärehellisyydestä, kuten esimerkiksi kirjailija, toimittaja Lennart Berntson ja Lundin yliopiston aate- ja oppihistorian professori Svante Nordin kirjassaan *Efter revolutionen: Vänstern i svensk kulturdebatt sedan 1968* (2017). Ruth taustoitti, että hänen poliittinen ajattelunsa oli herännyt 1960-luvun lopulla, jolloin ruotsalaislehtien päätoimittajat niin yksituumaisesti ymmärsivät Yhdysvaltoja Vietnamin sodassa. Hän edusti siten sellaista liberalismia, jota konservatiivit olivat arvostelleet Ahlmarkin kirjankin

23 Bergner, *Med historien som*, 330.

24 *Svenska Dagbladet*, 13.4.1999.

25 Bergner, *Med historien som*, 342.

26 Bergner, *Med historien som*, 340–341.

27 Bergner, *Med historien som*, 341.

28 Dujisin, *History of post-communist*.

yhteydessä. Ruth korosti itsekriittisesti, että yksisilmäisyyttä oli 1970-luvulla vastustettu omaksumalla toisenlainen yksisilmäisyys.²⁹ Hän myös nosti esille sen, että Ruotsissa vallitsi silmiinpistävä hiljaisuus totuuskomisioista, jotka olivat valottaneet kylmän sodan aikaista, vasemmistoon kohdistettua terroria eri maissa. Synnä huomion puutteeseen Ruth näki vallitsevan ideologisen konjektuurin.³⁰ Konservatiivisesta näkökulmasta raskain, joskin Courtois'n näkemyksiin sopiva, oli Ruhtin kannanotto siitä, ettei aate itsessään ollut riittävä historiallinen selitystekijä: ”När maktlösa människor står inför orubblig klassarrogans blir resultatet sällan fred och harmoni.”³¹ Näin kaikki kommunismin nimissä tehty ei välttämättä ollut kommunismia, kommunismista seuraavaa ja siihen kuuluvaa. *Expressenissä* arvosteltiin *Dagens Nyheteriä* juuri tämän lähtökohdan valitsemisesta – siitä, että lehti oli 21. huhtikuuta 1999 käyttänyt mustan kirjan esittelyartikkelissa otsikkoa ”Mord i kommunismens namn”.³² Konservatiiveille julmuudet näyttäytyivät nimenomaan seurauksena kommunismista, ja *Expressenissäkin* oli kannanottoja sen puolesta (esim. 24.4.1999).

Historiantutkija Lars Björnin lähestyi mustan kirjan merkitystä samaan tapaan kuin Ruth: se oli katalogi kommunismin nimissä tehdyistä julmuuksista ja tarpeellista luettavaa vasemmistolaisille. Hän kehui Ruthin esipuhetta ja piti erityisesti Neuvostoliitto-osiota tutkimuksellisesti korkeatasoisena. Björnin mukaan teoksen keskeisenä puutteena oli se, että siinä kyllä kuvailtiin väkivaltaa ja terroria, mutta ei etsitty uskottavia selitysmalleja niil-

le.³³ Konservatiiveille tämä ei ollut varsinaisesti puute, koska julmuudet olivat lähtökohtaisesti ja vääjäämättä seurausta kommunismista. Björnin kritiikin kaltaiset painotukset nousivat esille myös Vasemmistopuoluetta lähellä olevien tutkijoiden ja kirjailijoiden vuonna 1999 julkaisemassa teoksessa *Utan heder: En bok om ohederliga debattörer och högerens rädsla för förändring*, jossa kritisoitiin muun muassa Courtois'n kannanottoja sekä niistä syntyneitä keskustelua. Södertörnin korkeakoulun historian professori, vasemmistolaiseksi identifioitunut mutta puolueesta etäällä pysynyt Werner Schmidt piti kirjan lukemista tärkeänä, koska se kokosi yhteen kauheudet, joita oli legitimoitu kauniilla ajatuksilla. Tämä kannanotto sopi myös Courtois'n väitteeseen kommunismin januskasvoisuudesta. Schmidtin mukaan kirja opetti, miten kauniit ihanteet ja ajatukset saattoivat vääristyä brutaaliksi valankäytöksi. Hänen mukaansa oli kuitenkin vaivaannuttavaa, etteivät oikeistolaiset pitäytyneet kirjan aihepiirissä, toteutuneessa kommunismissa, vaan pyrkivät mustamaalaamaan vasemmistolaisen ajattelun ja sen lähtökohdat. Schmidt myös kritisoi sitä, että Courtois oli säilyttänyt vanhan, äärimmäisyshenkisen kirjoitustyylin.³⁴

Schmidt jatkoi mustan kirjan jälkeen aiheesta julkaisemalla vuonna 2002 teoksen *Antikommunism och kommunism under det korta nittonhundratalet*, joka pyrki erottamaan toisistaan oikean kommunismin, olemassa olleen ruotsalaisen kommunismin ja kommunismista luodun uhkakuvan. Kun Lars Linder arvioi teoksen *Dagens Nyheterissä* 4. huhtikuu-

29 Ruth, *Historiens skiljepunkter*, 8.

30 Ruth, *Historiens skiljepunkter*, 13.

31 Ruth, *Historiens skiljepunkter*, 14.

32 Svensson vieläpä mainitsi, että otsikko olisi ollut ”Väld i kommunismens namn”, mutta tosiasiaa DN otsikoi ”Mord i kommunismens namn” (*Dagens Nyheter*, 15.4.1999)

33 Lars Björnin, ”Recension,” arvostelu teoksesta *Kommunismens svarta bok*, Stéphane Courtois et al., *Sociologisk Forskning* 37, no. 1 (2000).

34 Werner Schmidt, ”Inte ens de döda kommer att gå säkra”, teoksessa *Utan heder: En bok om ohederliga debattörer & högerens rädsla för förändring*, toim. Aron Etzler (Stockholm: Röd Press Förlag, 1999), 10–13.

ta 2003, hän muistutti samasta kuin Ruth mustan kirjan esipuheessa, Yhdysvaltain tuesta kolmannen maailman autoritaarisille regiemeille kylmän sodan aikana (”under hela kalla kriget stödde USA systematiskt diktatoriska eller auktoritära regimer i tredje världens”). Konservatiivisesta näkökulmasta tällainen, muun muassa *Dagens Nyheterin* ja Ruthin pitkään edustama vertaileva lähestymistapa oli heikkoutta. Petter Luthersson kirjoitti *Svenska Dagbladetissa* 15. huhtikuuta 1999, että Ruthin valinta esipuheen kirjoittajaksi oli osoittanut todellista arvostelukyvyyn puutetta. Keskustelussa kummitteli siten vanha henki: konservatiivit näkivät liberaalit kommunismin sallijoina tai jopa sen veljeilijöinä.

Niin konservatiivisessa kuin yleisemmässäkin mustan kirjan vastaanotossa pohdittiin Courtois'n esittämää kysymystä kommunistien – myös yksittäisten puoluejäsenten tai aatteen sympatisoijien – moraalisesta vastuusta ja suhteesta julmuuksiin. Konservatiiveille aihe oli mutkaton. *Svenska Dagbladetin* politiikan toimituksen esihenkilön Mats Johanssonin mukaan kommunistien oli julkisesti tunnustettava erehdyksensä.³⁵ Courtois sen sijaan vaati jokaiselta moraalisen vastuun punaroimista suhteessa toteutuneeseen historiaan. Johdannossaan hän kirjoitti: ”Se kommunismi, jota tässä kirjassa käsitellään, ei kuitenkaan sijaitse ideoiden avaruudessa. Kyseessä on hyvin todellinen kommunismi, joka oli olemassa tiettyinä aikoina tietyissä maissa.”³⁶ Johdantoluku ei pyrkinytkään tarjoamaan tieteellisiä selityksiä väkivallan syistä ja mekanismeista – ainoastaan lähtökohtia keskusteluun. Sen sijaan, että hän olisi tuominut kommunismin

sinänsä, hän kysyi, oliko ”ideologia syytön kaikkeen”.³⁷ Courtois'n mukaan kommunistiset vallanpitäjät olivat uskotelleet toteuttavansa kommunismin universaalia, inhimillistä luonnetta, vaikka sen toteutuneessa muodossa osa ihmiskunnasta julistettiin arvottomaksi, mikä johti poliittisiin massamurhiin.³⁸ Courtois muotoili siten itsekin niitä lähtökohtia, joita konservatiiviset kirjoittajat pitivät ryhdittöminä. *Utan heder* -kirjan toimittanut Aron Etzler korosti sitä, ettei kukaan kiistänyt kommunististen hirmuhallitsijoiden rikoksia. Hänen mukaansa oli kuitenkin vastustettava kommunismin julmuuksien historiapolitiittista käyttöä nykyvasemmistoa vastaan.³⁹ Tätä lähtökohtaa konservatiivien on ollut vaikeata hyväksyä, ja edellä mainitut poleemiset historioitsijat Nordin ja Berntson ovat katsooneet Etzlerin artikkelin muistuttaneen neuvostokommunistista propagandaa.⁴⁰

Kirjan jälkipyykki

Kommunismin mustan kirjan ruotsinnoksen jatkokeskustelu kytkeytyi Ruotsin valtion vuonna 1997 perustaman Forum för levande historian toimintaan. Sen fokus oli aluksi holokaustin ja natsismin valaisemisessa, mutta hallituksen vaihduttua vuonna 2006 foorumi alkoi valmistaa opettajille ja koululaisille kommunismia koskevaa opetusaineistoa. Ohjeena oli valaista ja informoida kommunismin rikoksista ihmisyyttä vastaan (”kommunismens brott mot mänskligheten”). Jo syksyllä 1998 oikeistopoliitikko Sten Andersson oli vaatinut vastausta siihen, miksei vasemmisto halunnut ottaa foorumin aihekirjoon mukaan kommunismia, joka ruumismäärässä – Anderssonin

35 *Svenska Dagbladet*, 15.4.1999.

36 Courtois, ”Kommunismin rikokset,” 20.

37 Courtois, ”Kommunismin rikokset,” 20.

38 Courtois, ”Kommunismin rikokset,” 35.

39 Aron Etzler, ”Förord”, teoksessa *Utan heder: En bok om ohederliga debattörer & högerns rädsla för förändring*, toim. Aron Etzler (Stockholm: Röd Press Förlag, 1999).

40 Lennart Berntson & Svante Nordin, *Efter revolutionen: Vänstern I svensk kulturdebatt sedan 1968* (Stockholm: Natur & kultur, 2017).

mukaan vertaansa vailla – ylitti natsismin. Maltillisen kokoomuksen riveistä myös kommentoitiin, että sosialidemokraatit ja kommunistit olivat pohjimmiltaan samanlaisia.⁴¹ Andersson mainitsi, ettei media ollut tehnyt tehtäväänsä kommunismin julmuuksien esitlemisessä, mikä hänen mukaansa johtui toimittajakunnan vasemmistotaustoista.⁴² Kun foorumi kuitenkin käynnisti hankkeet kommunismista ja Ruotsin suhteista natsi-Saksaan, niiden tuotokset esiteltiin ”Stalinism och nazism” -otsikoidussa seminaarissa vuonna 2004.⁴³ Rajaus oli tarkennettu stalinismiin ja natsismiin, mikä noudattaa esimerkiksi Michael Geyerin ja Sheila Fitzpatrickin huomioita kirjassa *Beyond totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared*.⁴⁴

Klaus-Göran Karlssonin ja Michael Schoenhalsin kirjoittama opetusaineisto *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer: Forskningsöversikt* (2008) otti jo otsikkotasolla etäisyyttä porvarihallituksen aloitteeseen, mikä herätti oikeistolaisissa piireissä arvostelua. Karlssonin ja Schoenhalsin mukaan ilmaus ”kommunismen rikokset” oli harhaanjohtava, minkä vuoksi he suosivat käsitettä ”kommunististen regimien rikokset”. Kirjoittajat pitivät sitä aatteiden ja olosuhteiden vuorovaikutuksen huomioivana ja akateemisesti kestävämpänä: ”Däremot har individer, kollektiv och statsmakter som kallat sig kommunister och kommunistiska utfört brott i den kommunistiska ideologins namn.”⁴⁵ Va-

littu lähtökohta edustaa aatehistorian valtavirtaa ja on yhteensopiva jopa mustan kirjan johdannon väitteiden kanssa. Silti regiimikäsitteen käyttö vaikutti konservatiiveista sopimattomalta. *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitus maaliskuun 11. päivänä 2008 arvosteli sitä, ettei huomioon ollut otettu rikoksia ihmiskuntaa vastaan (”kommunismens brott mot mänskligheten”). Tutkija Martin Alm puolestaan tuotti projektin osana opetusaineiston, joka esitti – Courtois’n analyysistä selvästi poiketen – kansanmurhien taustaksi Karl Marxin ajattelun.⁴⁶ Kannanotto sopii hyvin yhteen sen kanssa, ettei mustan kirjankaan oikeistolaisessa vastaanotossa huomioitu sitä, miten Courtois puolusti teoksen loppuluvussa Marxia ja asettui kannattamaan Karl Kautskyn käsitystä demokraattisesta sosialismista.⁴⁷

Vasemmistopuolue oli kannattanut foorumin lopettamista jo vuonna 2003; sen kansanedustaja Ulla Hoffman kritisoi sitä, ettei foorumia kiinnostanut esimerkiksi kolonialismin historia, ja sitä, että foorumia yritettiin ajaa historiantutkimukselle vieraisiin antikommunistisiin lähtökohtiin. Vasemmistopuolue korosti kontekstualisoinnin merkitystä tarkasteltaessa Neuvostoliiton ja muiden kommunististen valtioiden voimankäyttöä:

Att sprida kunskap om våldet och förtrycket i Sovjetunionen och andra socialistiska stater är angeläget. Det bör emellertid göras genom att grymheterna sätts in i ett historiskt sammanhang.⁴⁸

41 Jan Selling, ”Ideologisk kamp om levande historia,” *Historisk Tidskrift* 130, no. 2 (2010): 269.

42 Sten Andersson, *Information om kommunismen*, Motion 1998/99:K219, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/information-om-kommunismen_GM02K219.

43 Selling, ”Ideologisk kamp,” 269.

44 Michael Geyer & Sheila Fitzpatrick, ”Introduction,” teoksessa *Beyond totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared*, toim. Michael Geyer & Sheila Fitzpatrick (New York: Cambridge University Press, 2008).

45 Klaus-Göran Karlsson & Michael Schoenhals, *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer. Forskningsöversikt* (Stockholm: Forum för levande historia 2008), 5.

46 Selling, ”Ideologisk kamp,” 272.

47 Stéphane Courtois, ”Miksi?,” teoksessa *Kommunismen musta kirja: Rikokset, teurrori, sorto* (WSOY, 2003), 809.

48 Ulla Hoffmann, *Forum för levande historia*, Motion 2003/04:Kr255, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/forum-for-levande-historia_GR02Kr255.

Edellä on jo mainittu, että konservatiiviset skribentit olivat pitäneet Ruthin kirjoittamaa, kommunismin julmuuksia suhtauttavaa esipuhetta sopimattomana. Konservatiiveille kontekstualisoiminen näyttäytyi todellisten syiden välttelemisenä. Kirjallisuuskriitikko Magnus Eriksson piti *Svenska Dagbladetissa* kommunismia ideologiana, joka johtaa välttämättä väkivaltaan. Siten se erosi hänen mielestään selvästi kolonialismista, johon ei liity tällaista syy-seuraussuhdetta:

Problemet med jämförelsen är dock att kolonialismen inte bildade en sammanhängande ideologi [...] Vi kan däremot inte tänka oss en nazism utan rasism eller en praktiserad kommunism utan massmord.⁴⁹

Koska Eriksson puhui käytännön kommunisista, hänen näkemyksensä vaikuttaa samankaltaiselta kuin Courtois'n näkemykset toteutuneesta kommunismista. Courtois ja Ruht vaikuttavat kuitenkin olleen Ruthia avoimempia sille, että kommunismia tarkastellaan vertailevista, filosofisesti tai tieteellisesti kestävästä näkökulmista.

Ilmaisut ”kommunismien rikokset” ja ”kommunististen regimien rikokset” eivät olleet yhteismitallisia; edellinen sopi huonommin yhteen uskottavan tieteellisen analyysin kanssa. Ne eivät siten olleet vain valintoja ”oikeistolaisen” ja ”vasemmistolaisen” analyysin välillä. Lisäksi regimi-käsite oli sovitettavissa myös Courtois'n väitteisiin, joiden mukaan rikollinen ulottuvuus kuului ”kommunistisen järjestelmän peruspiirteisiin järjestelmän kokoomassaolon ajan”.⁵⁰ Mustan kirjan keskus-

telut jatkuivat siten foorumin ympärillä. Vasemmistolaiset pelkäsivät, että oikeisto pyrki valjastamaan foorumin antikommunismiin,⁵¹ konservatiivit taas katsoivat vain ”tasapuolistavansa” kommunismikuvaa. Tyytymättömyydestä foorumiin kertoi se, että konservatiiviset poliitikot ja tutkijat perustivat vuonna 2006 elinkeinoelämän tuella Upplysning om kommunismen -järjestön.⁵²

Tutkija Valter Lundell on tulkinut mustan kirjan ja foorumin herättämien keskustelujen pohjalta, että kommunismia pidetään ruotsalaisessa yhteiskunnassa hyvänä, joskin huonosti toteutettuna ideana.⁵³ Hänen mukaansa kommunismi on siten ”epäideologisoitu” ja sitä käsitellään erilaisilla standardeilla kuin natsismia.⁵⁴ Väitettä hän perustelee ainoastaan sillä, että foorumin opetusaineistot otsikoitiin regimi-käsitteellä.⁵⁵ Tämä ei kuitenkaan ole riittävä lähtökohta sille, että kommunismiin suhtauduttaisiin asiattomasti tai hurskaasti. On vaivatonta osoittaa Lundellin väite kommunismin epäpolitisoisesta hataraksi. Hänen kommunismikuvansa on ristiriidassa myös Courtois'n, januskasvoisuuden tunnustavan johdannon kanssa. Lisäksi kommunisista on keskusteltu paljon ja kiihkeästi, joten väite vaikenemisesta on perusteeton. Keskustelun kiihkeys tuli esiin, kun Vasemmistopuolueen puheenjohtaja Jonas Sjöstedt joutui heti ensimmäisessä vaalidebatissaan vuonna 2014 vastaamaan väitteisiin puolueensa kommunistisesta historiasta.⁵⁶ Oikeistolaiset poliitikot näyttäisivät vedonneen jatkuvasti siihen, että aiheesta vaiettaisiin, vaikka Ruotsissa on jatkunut keskustelu ”vasemmiston vastuusta”

49 *Svenska Dagbladet*, 17.8.2005.

50 Courtois, ”Kommunismien rikokset,” 21.

51 Selling, ”Ideologisk kamp,” 273.

52 Selling, ”Ideologisk kamp,” 274.

53 Valter Lundell, *Det omstridda arvet: Den kommunistiska erfarenheten i dansk och svensk historiekultur* (Lund: Lunds universitet, 2017), 40, 175.

54 Lundell, *Det omstridda arvet*, 249–248.

55 Lundell, *Det omstridda arvet*, 175.

56 Bergner, *Med historien som*, 453.

ainakin 1990-luvun alusta alkaen. Silti Kansanpuolueen kansanedustaja Birgitta Ohlsson ja liberaalien nuorisojärjestön puheenjohtaja Linda Norlund varoittivat *Svenska Dagbladetissa* 23. elokuuta 2014, ettei kommunismi saanut riittävästi huomiota, vaikka se oli maailmalla edelleen voimissaan ja vaikka Ruotsisakin esiintyi sen ihailua:

I Kina, Kuba, Nordkorea, Laos och Vietnam innehar alltjämt det styrande kommunistpartiet statsmakt genom diktatur. Och även i demokratin Sverige frodas diktaturvrurmen. I Varberg finns det osmakliga Leninbadet, där en massmördare glorifieras.

Ohlsson vaatikin vuonna 2015 hallitukselta toimia, koska maassa vallitsi laaja tietämättömyys ja välinpitämättömyys kommunismin rikoksista (”en utbredd okunskap om och ointresse inför kommunismens brott”).⁵⁷ *Göteborgs-Postenissa* ilmestyi 9. lokakuuta 2015 Olssonin yhdessä puoluetoverinsa, europarlamentaarikko Jasenko Selimovicin kanssa kirjoittama puheenvuoro, jonka otsikkona oli: ”Vi måste prata om kommunismens brott och förtryck”. Selimovic oli jo aiemmin pitänyt valitettavana, etteivät kommunismin rikokset päässeet Ruotsissa yleiseen tietoisuuteen, vaan aatetta jopa romantisoitiin.⁵⁸

Kommunismi-leiman käyttö on pysynyt uskollisena mustan kirjan herättämille keskusteluille. Kun Vasemmistopuolue juhlisti 100-vuotista taivaltaan vuonna 2017, Ohlsson kirjoitti Twitterissä siitä, millaista elämä oli DDR:ssä: ”Vänsterpartiet firar 100 år! För den som vill veta hur livet var under kommunism

rekommenderar jag seminarium om DDR”.⁵⁹ Hän ihmetteli myös Ruotsin yleisradion verkkosivuilla julkaisemassaan mielipidekirjoituksessa sitä, etteivät Vasemmistopuolueen jäsenet muistaneet, kuinka vain jonkin matkan päässä eurooppalaiset olivat kärsineet kommunisti- ja sosialistivallasta.⁶⁰ Vaikka Maltillisen kokouksen edustajat ovat vedonneet runsaasti kommunismin torjumiseen, historiapolitiikka on inspiroinut myös muita oikeistoryhmiä. Konservatiivien kritiikki Forum för levande historian kommunismiopetusaineistoja kohtaan nousi esille jälleen syksyllä 2018, jolloin Kristillisdemokraattien kansanedustaja Caronie Szyber kritisoi lauluduo Rebecca & Fionan pukeutumista sirppi ja vasara -paitoihin Pridefestivaalilla. Szyber peräänkuulutti islamismin, kommunismin ja natsismin ideologian valaisemista nuorisolle. Hänen mukaansa oli sietämätöntä, ettei foorumi ollut saanut aikaiseksi objektiivista aineistoa kommunismista:

Huvudfokus kom att hamna på kommunistiska regimers brott mot mänskligheten, inte på den kommunistiska ideologin i sig med dess oundvikliga konsekvenser.⁶¹

Foorumin opetusaineistot ja konservatiivien huoli niiden asiattomuudesta nousivat pinnalle myös viestintävaikuttaja Fredrik Segerfeldtin kirjoittamassa ja Timbron verkkosivuilla vuonna 2017 julkaistussa esseessä Vasemmistopuolueen historiasta:

Påståendet att kommunismen ligger bakom brott mot mänskligheten är fortfarande kontroversiellt. Det är social acceptabelt att hata någon på grund av föräldrarnas inkomst eller partitill-

57 Birgitta Ohlsson (FP), *Kommunismens brott i Europa*, Skriftlig fråga 2015/16:314, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/fraga/_H311314.

58 Jasenko Selimovic, ”Tal på minnesdagen för Förintelsen,” 27.1.2010, <https://jasenkoselimovic.wordpress.com/2010/01/27/tal-pa-minnesdagen-for-forintelsen/>.

59 Birgitta Ohlsson, Twitter- viesti, 4.4.2017, <https://twitter.com/birgittaohlsson/status/849309682535628800>.

60 Birgitta Ohlsson & Joar Forssell, ”Kommunistiskt arv inget att hurra för,” *SVT*, 21.4.2017, <https://www.svt.se/opinion/kommunistiskt-arv-ingen-att-hurra-for>.

61 Caronie Szyber, ”Kommunismen är ingen accessoar,” *SVT*, 14.8.2018, <https://www.svt.se/opinion/caronie-szyber-kd-om-rebecca-fiona-och-kommunism>.

hörighet. Hat som kommer från högerextremister fördöms – så varför blir hatet plötsligt okej när det kommer från vänster.

Segerfeldtin mukaan kommunismia ei tuomittu tai käsitelty rehellisesti, koska vasemmisto-ote oli vahva yliopistoissa. Sen sijaan pyrittiin mustamaalaamaan niitä, jotka uskalsivat puhua kommunismin julmuuksista.⁶² Kun pääministeri Stefan Löfven keväällä 2021 esitti oikeistolaisista poikkeavan tulkinnan Vasemmistopuolueen historiasta, Maltillisen kokouksen kansanedustaja Niklas Wykman vaati hallitukselta selvyyttä siihen, pyrkikö pääministeri myös ohjaamaan Forum för levande historiaa.⁶³

Missä määrin nämä keskustelut perustuvat aitoon huoleen ja pettymykseen siitä, että kommunismista vaietaan Ruotsissa? Tämän artikkelin perusteella kirjoittelu vaikuttaa itse asiassa kytkeytyvän pyrkimykseen vähentää vasemmiston vaikutusvaltaa. *Svenska Dagbladetin* pääkirjoitus korosti 13. toukokuuta 2017 sitä, ettei Vasemmistopuolue ollut käynyt läpi historiaansa. *Göteborgs-Postenissa* päätoimittaja Jenny Sonesson otsikoi kirjoituksensa syyskuun 5. päivänä 2018: ”V är fortfarande ett opålitligt parti”. Hänen mukaansa puolue oli hylännyt kommunismin, mutta silti peitteli historiaansa. Sonesson huomautti, että puolueen puheenjohtaja Jonas Sjöstedt oli liittynyt Vasemmistopuolue-Kommunistien nuorisjärjestöön 1970-luvun lopulla. Pääkirjoituksessaan 20. elokuuta 2018 *Svenska Dagbladet* puolestaan tulkitsi, että puolueen ideologia oli pohjimmiltaan sama kuin Neuvostoliiton aikoihin. *Expressenissäkin* kirjoitettiin Vasemmistopuolueesta samaan tapaan kolmea päi-

vää aiemmin: ”Sången om rättvisa som Jonas Sjöstedt och Vänsterpartiet sjunger är falsk”. Lehti viittasi kirjailija Magnus Utvikin laatimaan listaan siitä, mitä Vasemmistopuolueen pitäisi tehdä menneisyytensä käsittelemiseksi. Aivan ensimmäiseksi olisi puhuttava avoimesti stalinismista.

Suomalainen keskustelu

Millainen oli sitten mustan kirjan vastaanotto Suomessa ja mitä sen pohjalta voidaan sanoa ruotsalaisesta keskustelusta? Suomessa kommunistit ovat olleet merkittävämpiä valankäyttäjiä eduskunnassa ja kunnissa. Kommunismi on ollut näkyvää ja vaikuttanut jopa hallitusvallan tasolla. Vasemmiston valtiollinen vahvistuminen 1930-luvun lopulla ja talvisota loivat suomalaiseen kommunismiin myös voiman, jolla oli melko kriittinen suhde Neuvostoliittoon. Vankilassa toisen maailmansodan vuosina istunut Irja Palmgren katsoi 1960-luvun alussa, että Stalinin kausi oli ”maailmanhistoriassa ainutlaatuinen vihollisen voitto”. Hänen mukaansa oli selvää, että ”jokainen sieltä tullut vihaa tuota aikaa, mutta ei kommunismia.”⁶⁴ Tämä kommentti auttaa hahmottamaan joitain kommunismin historiapolitiikan kulumukkuuksia.

Mustan kirjan suomennoksen kirjoitti konservatiivisena ajattelijana tunnettu Heikki Eskelinen, jonka mukaan kommunismin uhrien kunnianvelka oli hoitamatta: ”Niin monet kommunismin romantisoijat ja sen rikosten vähätelijät, Leninin ja Stalinin ylistäjät – toisin kuin Hitlerin ja Mussolinin kunnian julistajat – kulkevat yhä joukossamme pystypäin tai nauttivat klassikon kunnioitusta”.⁶⁵ Eskelisen mukaan Suomessakin oli kaivattu ”porva-

62 Fredrik Segerfeldt, ”De fina forskarna,” *Timbro*, 3.4.2017, <https://timbro.se/smedjan/de-fina-forskarna/>.

63 Niklas Wykman, *Beskrivningen av kommunismen*, Skriflig fråga 2020/21:2383, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/skriflig-fraga/beskrivningen-av-kommunismen_H8112383.

64 Irja Palmgrenin kirje Raoul Palmgrenille 27.11.1960, 1930-luku ja vankilavuodet, Raoul Palmgrenin arkisto, KansA.

65 Heikki Eskelinen, ”Suomalaiselle lukijalle,” teoksessa *Kommunismen musta kirja: Rikokset, terrori, sorto* (WSOY, 2003), 13.

On kesä 1978 ja meneillään ovat Suomen Kommunistisen Puolueen 60-vuotisjuhlat. Juhlakulkueen kärjessä marssivat vasemmalta lukien Hannu Vuorio, Ville Pessi, Taisto Sinisalo, Aarne Saarinen, Olavi Hänninen ja Arvo Aalto. Kuva: Kansan Arkisto.

rin verta kaduille” (lainausmerkit Eskelisen).⁶⁶ Sitaatti ei kylläkään tuota Kansalliskirjaston digitoiduista sanoma- ja aikakauslehtikokoelmista (28.5.2021) ainuttakaan tulosta. Toki vuoden 1918 sisällissota oli virittänyt oikeistoporvariin odotukset sen suuntaisiksi. Kun Veli-Pekka Leppänen arvioi teoksen, hän lähti liikkeelle johdantoluvun heikkoudesta, jossa Eskelinen vaaransi kirjan tieteellistä antia.⁶⁷ Suomessakin keskusteluun nousi fasismin ja kommunismin vertailu. Jo ennen suomennosta eräs skribentti tähdensi 10. joulukuuta 1997 *Länsi-Savossa*, että ”kommunismi ei pääse vain fasismin rinnalle, vaan jopa kauas ohii”. Kun *Etelä-Suomen Sanomissa* esiteltiin teosta itsenäisyyspäivänä 2000, keskiöön nostettiin Courtois’n huomio siitä, että kommunismi oli syyllistynyt laajamittaisempaan ihmiskunnan hävittämiseen kuin fasismi. Juttua tasapainotti tutkijoiden kritiikki, joka noudatti jo Ruotsissa esitettyjä huomioita mekanismien ja selitysmallien puutteesta. *Etelä-Suomen Sanomissa* eräs kirjoittaja viittasi helmikuun 22. päivänä 2006 siihen, että ”fasistit jäävät kauas jälkeen kommunismin uhriluvusta”.

Niin Courtois kuin Ruthkin olivat viitanneet siihen, että kommunismi oli paljon kauemmin ja maantieteellisesti laajemmalla alueella voimissaan. Siksi vertailuissa oli oltava harkitseva. Kirjailija Juhani Seppänen irvaili *Suomen Kuvalehdessä*, että ”[f]asismin ja kommunismin rinnastaminen” oli ”kuulemma sopimatonta, eivät kaikki kommunistit suinkaan olleet pahoja tappajia, tiettyjen kauhutekojen listaaminen irrallaan yhteyksistään on historiatonta ja niin edelleen”.⁶⁸ Näin Seppänen pyrki tekemään naurunalaiseksi tarkastelun, jota esimerkiksi Courtois oli pitänyt relevanttina: filosofisesti kestävää vertailua

sekä vertailun perusteiden miettimistä. Juuri tässä ilmeni yksi keskustelun ongelma – maltoivatko sellaiset, joille julmuuksien syy oli lähtökohtaisesti kommunismissa, lukea kirjaa? Ruotsalaisessa tai suomalaisessa keskustelussa on muutenkin niukasti – tai olemattomasti – esimerkkejä siitä, että vertailua itsessään pidettäisiin sopimattomana. Vertailun perusteiden kritiikissä ei myöskään ole sinänsä mitään asiatonta tai erikummallista, varsinkin, kun sillä usein kommentoitiin Courtois’n esseististä ja poleemista tyyliä.

Silmiinpistävää vastaanotossa oli se, että arviot kirjan tarpeellisuudestaan vaihtelivat. Tutkija Kimmo Elo katsoi *Helsingin Sanomissa* tammikuun 16. päivänä 2001, että vaikka kirja kuvasi inhimillisen tragedian uusissa mittasuhteissa, se ei tuonut ”alan tutkijoille (juuri) mitään uutta”. Elon mukaan johdantoluku ei uhrannut ”ajatustakaan mahdollisuudelle, että juuri johtajat pervertoivat ideologian ja käyttivät sitä välineenä alkuperäiselle ideologialle vieraiden tavoitteiden saavuttamiseksi”. Sama lähtökohta oli valittu Forum för levande historian kommunismia koskevassa opetusaineistossa. Kommunismin määrittäminen olikin koko keskustelun ydin. Courtois jätti sen melko ympärilyöreäksi viittaamalla ”rikolliseen ulottuvuuteen”, mikä mahdollisti kannanottoja eri suuntiin. Tutkija Joni Krekola ajatteli ruotsalaisten kritikoiden tavoin, että täsmällisempi nimi kirjalle olisi ollut ”Kommunismin nimissä tehtyjen rikosten kirja”.⁶⁹

Kohti eurooppalaista muistinpolitiikkaa

Entisissä realsosialistissa maissa antikommunismi on jalostunut kertomukseksi liberaalin demokratian voitosta.⁷⁰ Unkarissa Fidesz sekä Puolassa Laki ja oikeus ovat realsosialismin

⁶⁶ Eskelinen, ”Suomalaiselle lukijalle,” 15.

⁶⁷ *Helsingin Sanomat*, 20.12.2000.

⁶⁸ *Suomen Kuvalehti*, 5/2001.

⁶⁹ Joni Krekola, ”Kirja kommunismin rikoksista ja sen vastaanotto Suomessa,” *Historiallisia arvosteluja*, 10/2001, http://historiallinenyhdistys.fi/muinaiset_sivut/arviot2001/musta.htm.

luhustumisen jälkeen profiloineet aatettaan antikommunistisen kamppailun muistoilla, jossa menneisyys näyttäytyy niin ikään patrioottien ja petollisten kollaboraattorien välisenä taisteluna.⁷¹ Kommunististen järjestelmien kauheudet ovat Itä-Euroopassa olleet niin konservatiivien kuin liberaalienkin kansallisen kertomuksen keskeisiä rakennuspalikoita.⁷² Sama narratiivi ilmenee ruotsalaisesta keskustelusta, vaikka historia on Ruotsissa erilainen.

Neuvostoliiton heikentyminen vaikutti selvästi ruotsalaiseen keskusteluun järjestelmämuutoksesta ja kansankodista. Kun Ruotsin eduskunta käsittelee alkuvuonna 1990 suhteita Itä-Euroopan maihin, Maltillisen kokoomuksen aloite varoitti kommunistien ja sosialistien esille nostamasta sekataloudesta, ”ihmiskasvoisesta sosialismista” (”med mänskligt ansikte”). Aloitteen mukaan välimuodolla yritettiin pelastaa se, mitä kommunismista oli pelastettavissa, ja välimuotoa tukivat, kuten aloitteessa katsottiin, myös länsimaiden sosiaalidemokraatit, jotka eivät mielellään toivoneet Itä-Euroopan maiden muuttuvan kokonaan porvarillisiksi (”omvandlas till helt borgerliga samhällen”). Aloitteen mukaan vasemmiston päämääränä oli sekatalous (”någon form av blandekonomi med vissa planekonomiska inslag, framför allt på det sociala området”).⁷³

Vuonna 2004 Euroopan Unioniin liittyi useita reaaliosialistiseen blokkiin kuuluneita maita, mikä nostatti välittömästi muistinpoliittisia kannanottoja, kuten Euroopan parla-

mentin julkilausuman toisen maailmansodan 60-vuotishistoriasta (2005) ja Unkarin kapinan 50-vuotismuistosta (2006). Vuonna 2008 Euroopan parlamentti hyväksyi kannanoton kommunismin rikosten muistamisesta, minkä taustalla oli Tšekin oikeistohallituksen aloite. Ruotsista julkilausumaan osallistui oikeistopoliitikko Göran Lindblad, joka kuitenkin jälkikäteen ilmaisi tyytymättömyytensä lausuman vastaanottoon:

Vad gäller den kommunistiska brottshistorien är den både underrepresenterad och felaktigt välrepresenterad. Professionen inom historia och statskunskap, liksom stora delar av lärarkåren har haft en överrepresentation av företrädare som omfattat en eller annan inriktning av socialistisk/kommunistisk ideologi.

Lindblad nosti siten esille saman väitteen kuin konservatiivit 1990-luvun alussa Per Ahlmarin kirjan vastaanotossa: sivistyneistön jäsenet olivat edelleen kommunistisesti tai sosialistisesti orientoituneita. Hänen mukaansa tätä todisti esimerkiksi se, että länsieurooppalaiset vasemmistoideologit uskoivat vieläkin jonkinlaiseen kevytsocialismiin.⁷⁴ Lindbladin näkemys heijasteli samanlaisia lähtökohtia kuin mustan kirjan ja foorumin herättämät konservatiiviset intohimot. Tämän näkemysrintaman vahva tukijalka on ollut elinkeinoelämän tukema ajatushautomo Timbro, jonka julkaisuissa samaistetaan ruotsalainen sosiaalidemokratia ja itäeurooppalainen kommunismi.⁷⁵

70 James Mark, *The Unfinished Revolution: Making Sense of the Communist Past in Central-Eastern Europe* (New Haven: Yale University Press, 2010), 31.

71 Mark, *Unfinished Revolution*, 216.

72 Mark, *Unfinished Revolution*, 218.

73 Margaretha af Ugglas, *Central- och Östeuropa*, Motion 1989/90: U517, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/central--och-osteuropa_GD02U517.

74 Algot Thorin, *Minnets delar Europa: En historiedidaktisk undersökning angående den kommunistiska brottshistoriens plats i den europeiska historiekulturen med utgångspunkt i Pragdeklarationen 2008* (Lund: Lund University libraries, 2017), 18–19.

75 Lars Trädgårdh, ”Det civila samhället som analytiskt begrepp och politisk slogan,” teoksessa *Civilsamhället* (Statens offentliga utredningar, 1999), 21.

Päätelmät

Kommunismien mustan kirjan herättämä keskustelu on muistutus siitä, että vakavien aiheiden monitulkintainen ja epämääräinen käsittely voi johtaa niiden poliittiseen välineellistämiseen. Musta kirja tuli vedetyksi keskusteluun, jonka juuret olivat kaukana menneisyydessä. Keskustelu tyypistyi käsittelemään teoksen johdantolukua, sen poleemisia ja esseistisiä kannanottoja. Debatti vieläpä kärjisti ja väärästi johdantoluvun argumentteja. Lisäksi konservatiivisessa vastaanotossa jätettiin huomioimatta se, että Courtois puolusti Marxia, puhui kommunismin nimissä tehdyistä teoista ja kohdisti kritiikkensä nimenomaan toteutuneeseen kommunismiin. Sen sijaan konservatiivit pyrkivät mustalla kirjalla tuomitsemaan sosialismin sinänsä.

Tämä artikkeli vahvistaa Petter Bergnerin aiempaa tulkintaa siitä, etteivät väitteet Vasemmistupuolueen haluttomuudesta käsitellä historiaansa välttämättä riipu puolueen toimijoiden sanomisista tai tekemisistä.⁷⁶ Mustan kirjan herättämässä keskustelussa oikeisto pyrki määrittelemään korrektia kommunismikuvaa lähtökohtanaan opin rikollisuus. Courtois taas viittasi ainoastaan kommunismin rikolliseen ulottuvuuteen. Ristiriitojen ytimessä oli se, oliko kommunismi voima, joka vääjäämättä aina ja kaikkialla aiheuttaa brutaalialla terroria, vai oliko kyse historiallisten olosuhteiden kompleksisesta vaikutuksesta sekä aatteen käytöstä asioihin, jotka eivät itsessään olleet vastaavuussuhteessa opinkappaleisiin. Mustan kirjan herättämissä keskusteluissa ei edes selvästi määritely, mitkä opinkappaleet olisi pitänyt tuomita. Sen sijaan Courtois oli spesifimpi ja viittasi tapahtumasarjaan, joka lähti vyörymään ensimmäisestä maailmansodasta ja Lokakuun vallankumouksesta.

Ruotsissa on pitkään ja kiihkeästi keskusteltu kommunismista. Kuitenkin oikeistossa on

voimia, jotka väittävät aihetta vaietuksi. Kun konservatiivit ovat vaatineet julmuuksien liittämistä kommunismiin sinänsä, aatehistorian lähtökohta kontekstin huomioimisesta on näyttäytynyt kyvyttömyytenä tunnustaa ”tosi-asioita”. Tämän taas on arveltu johtuvan tutkijoiden vasemmistosympatioista. Vaikka tutkijat olisivat vasemmistolaisia, se ei poista kontekstin huomioimisen merkitystä. Ongelmana on se, että vastakkain ovat aatehistoriallinen, tieteellisempi lähestymistapa ja spontaanimpi sekä epäselvempi näkemys opinkappaleista, joilla on universaali vaikutus. Tämän tutkimuksen perusteella on aiheellista huomauttaa, että kommunismin suhteen on oleellista huomioida myös siihen liittynyt reformistisuus, toisin sanoen se, millaisten asioiden puolesta kommunistit ovat tehneet aloitteita eduskunnassa ja kunnissa, millaisten budjettien tai lainsäädännön puolesta on kamppailtu. Tällainen tarkastelutaso avaa konservatiivien peräänkuultamaa universaalisuusolehtaman ongelmaa.

Tietoisuus kommunismiin eri muodoin yhdistyvistä rikoksista on tutkimuksellisesti pidemmällä kuin koskaan aiemmin. Poliittisemmilla foorumeilla kommunismia lähestytään kuitenkin leväperäisesti. Thomas Piketyn mukaan vasta nyt on nähtävissä, että reaaliosialismin epäonnistuminen on johtanut yksityisomistuksen pyhyden aatteelliseen uudelleennousuun.⁷⁷ Yksityisomistuksen pyhyden kiistäminen on kuulunut myös sosialidemokraattien ja jopa vapaamielisen porvariston historiaan. Konservatiivisessa oikeistossa taas on elänyt voimakkaana ajatus siitä, että poliittinen demokratia edellyttää yksityisomistuksen vahvaa suojaa, omistusoikeuden pyhyttä – toisin sanoen määränemistöpäätösten rajaamista matalalla kynnyksellä. Konservatiivit ovat kannattaneet demokratian suhteuttamista omistusoikeuden koskettomuuteen, mikä puolestaan on ollut risti-

⁷⁶ Bergner, *Med historien som*, 454.

⁷⁷ Piketty, *Capital and Ideology*, 513.

riidassa vasemmistolaisen, ajoittain myös vapaamielisen oikeiston kannattaman politiikan kanssa. Edellä mainitussa, Maltillisen kokouksen aloitteessa Itä-Euroopan maiden ja Ruotsin suhteista vuodelta 1990 korostettiin omistamisen merkitystä markkinataloudessa ("[ä]ganderätten är sist och slutligen marknads-ekonomins fundament").⁷⁸ Konservatiiviset skribentit ovatkin pyrkineet korostamaan omistusoikeuteen puuttumisen epädemokraattisuutta. Esimerkiksi Nordin ja Berntson kirjoittavat:

Dessa rättsområden var och är av minst lika stor betydelse för ett fritt och demokratiskt samhälle som mänskliga rättigheter och konstitutionell maktindelning.⁷⁹

Omistusoikeudesta on kuitenkin joustettu läpi kansanvallan historian.

Tässä yhteydessä ei ole mahdollista analysoida Pikettyä huomiota omistusoikeusfundamentalismista. Siihen näyttäisi kuitenkin kuuluvan ajatus, että puuttuminen omaisuuteen johtaa aina lopulta tuhoon ja kuolemaan. Kuten kirjailija Julian Bitter tiivistää Timbron verkkosivuilla: "För eller senare kommer ett parti med marxismen som ideologi att förvandlas till mördare."⁸⁰ Kaikessa poleemisuuksessaankin Courtois hahmotti marxilaisuutta monisyisemmin. Hänen mukaansa siitä voitiin päätyä joko demokratiaan ja inhimillisyyteen tai diktatuuriin ja terroriin.⁸¹ Tämä näkemys erotti johdanto- ja loppulukuja konservatiivien kannanotoista.

Lähdeluettelo

Sanomalehdet

Expressen
SVT
Svenska Dagbladet
Dagens Nyheter
Helsingin Sanomat
Etelä-Suomen Sanomat
Suomen Kuvalehti

Arkistolähteet

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki
 Raoul Palmgrenin arkisto.
 5: 1930-luku ja vankilavuodet.

Ruotsin valtiopäivien verkkoarkisto

Andersson, Sten. *Information om kommunismen*. Motion 1998/99:K219. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/information-om-kommunismen_GM02K219.
 Hoffmann, Ulla. *Forum för levande historia*. Motion 2003/04:Kr255. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/forum-for-levande-historia_GR02Kr255.
 Ohlsson, Birgitta. *Kommunismens brott i Europa*. Skrifflig fråga 2015/16:314. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/fraga_H311314.
 Ugglas, Margaretha af. *Central- och Östeuropa*. Motion 1989/90:U517. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/central--och-osteuropa_GD02U517.

Kirjallisuus

Bergner, Petter. *Med historien som motståndare: SKP/VPK/V och det kommunistiska arvet*. Stockholm: Bokförlaget Atlas, 2013.
 Björlin, Lars. "Recension," arvostelu teoksesta *Kommunismens svarta bok*, Stéphane Courtois et al. *Sociologisk Forskning* 37, no. 1 (2000): 213–221.

78 Margaretha af Ugglas, *Central- och Östeuropa*, Motion 1989/90: U517, https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/motion/central--och-osteuropa_GD02U517.

79 Berntson & Nordin, *Efter revolutionen*, 178–179.

80 Fredrik Segerfeldt, "Det fina hatet," *Timbro*, 29.3.2017, <https://timbro.se/smedjan/det-fina-hatet/>.

81 Courtois, "Miksi?," 822.

- Courtois, Stéphane. ”Kommunismen rikokset.” Teoksessa *Kommunismen musta kirja: Rikokset, terrori, sorto*. WSOY, 2003.
- Courtois, Stéphane. ”Miksi?.” Teoksessa *Kommunismen musta kirja: Rikokset, terrori, sorto*. WSOY, 2003.
- Dujisin, Zoltan. ”A History of post-communist remembrance: From memory politics to the emergence of a field of anticommunism.” *Theory and Society* 50 (2021): 65–96.
- Eskelinen, Heikki. ”Suomalaiselle lukijalle.” Teoksessa *Kommunismen musta kirja: Rikokset, terrori, sorto*. WSOY, 2003.
- Etzler, Aron. ”Förord.” Teoksessa *Utan heder: En bok om ohederliga debattörer & högerns rädsla för förändring*. Toimittanut Aron Etzler. Stockholm: Röd Press Förlag, 1999.
- Geyer, Michael & Sheila Fitzpatrick. ”Introduction.” Teoksessa *Beyond totalitarianism: Stalinism and Nazism Compared*. Toimittaneet Michael Geyer & Sheila Fitzpatrick, 1–38. New York: Cambridge University Press, 2008.
- Karlsson, Klaus-Göran & Michael Schoenhals. *Brott mot mänskligheten under kommunistiska regimer: Forskningsöversikt*. Stockholm: Forum för levande historia, 2008.
- Koposov, Nikolay. *Memory Laws, Memory Wars: The Politics of the Past in Europe and Russia*. New York: Cambridge University Press, 2018.
- Kärkkäinen, Catarina. ”Vänsterpartiet gjorde aldrig upp med kommunismens ide.” *Timbro*, 2.3.2021. <https://timbro.se/smedjan/vansterpartiet-gjorde-aldrig-upp-med-kommunismens-ide/>.
- Lundell, Valter. *Det omstridda arvet: Den kommunistiska erfarenheten i dansk och svensk historiekultur*. Studia historica Lundensia 26. Lund: Lunds universitet, 2017.
- Mark, James. *The Unfinished Revolution: Making Sense of the Communist Past in Central-Eastern Europe*. New Haven: Yale University Press, 2010.
- Nordborg, Lars-Arne. *Lik i garderoben: En rapport om SKP/VPKs internationella förbindelser*. Andra upplagan. Stockholm: Vänsterpartiet, 1996.
- Paastela, Jukka. ”Kommunismen musta kirja: Historioitsijakiista a la française.” *Historiallinen Aika-kauskirja* 96, no. 4 (1998): 324–333.
- Piketty, Thomas. *Capital and Ideology*. Cambridge: Harvard University Press, 2019.
- Ruth, Arnem. ”Förord: Historiens skiljepunkter.” Teoksessa *Kommunismens svarta bok*, 5–16. Stockholm: Bokförlaget DN, 1999.
- Segefeldt, Fredrik. ”De fina forskarna.” *Timbro*, 3.4.2017. <https://timbro.se/smedjan/de-fina-forskarna/>.
- Segefeldt, Fredrik. ”Det fina hatet.” *Timbro*, 29.3.2017. <https://timbro.se/smedjan/det-fina-hatet/>.
- Selling, Jan. ”Ideologisk kamp om levande historia.” *Historisk Tidskrift* 130, no. 2 (2010): 265–277.
- Schmidt, Werner. ”Inte ens de döda kommer att gå säkra.” Teoksessa *Utan heder: En bok om ohederliga debattörer & högerns rädsla för förändring*, toimittanut Aron Etzler. Stockholm, Röd Press Förlag, 1999.
- Skinner, Quentin. *Visions of Politics*. Vol. 1, *Regarding Method* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002)
- Thorin, Algot. *Minnet som delar Europa: En historiedidaktisk undersökning angående den kommunistiska brottshistoriens plats i den europeiska historiekulturen med utgångspunkt i Pragdeklarationen 2008*. LUP Student Papers. Lund: Lund University Libraries, 2017.
- Zombory, Mate. The birth of the memory of Communism: Memorial museums in Europe. *The Journal of Nationalism and Ethnicity* 45, no. 6 (2017): 1028–1046.

Muu lähdeaineisto

- Ohlsson, Birgitta. Twitter-viesti. 4.4.2017. <https://twitter.com/birgittaohlsson/status/849309682535628800>.
- Selimovic, Jasenko. ”Tal på minnesdagen för Förintelsen.” 27.1.2010. <https://jasenkoselimovic.wordpress.com/2010/01/27/tal-pa-minnesdagen-for-forintelsen/>.